

Sygn. akt: I ACa 726/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 22 października 2015 r.

Sąd Apelacyjny w Gdańsku I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący: SSA Małgorzata Zwierzyńska

Sędziowie: SA Zbigniew Merchel

SA Marek Machnij (spr.)

Protokolant: sekr. sąd. Agnieszka Kisicka

po rozpoznaniu w dniu 22 października 2015 r. w Gdańsku

na rozprawie

sprawy z powództwa J. Ż. i W. Ż. (1)

przeciwko Skarbowi Państwa – Naczelnikowi Pierwszego Urzędu Skarbowego w G.

o ustalenie nieważności hipoteki ewentualnie o ustalenie nieistnienia hipoteki

na skutek apelacji pozwanego

od wyroku Sądu Okręgowego w Gdańsku

z dnia 29 maja 2015 r. sygn. akt I C 788/14

1) prostuje niedokładności w oznaczeniu przedmiotu sporu w rubrum sentencji zaskarżonego wyroku przez wpisanie w miejsce błędnego słowa „stwierdzenie” prawidłowego słowa „ustalenie” oraz przez wpisanie w miejsce nieprawidłowego słowa „i” prawidłowych słów „ewentualnie o”,

2) zmienia zaskarżony wyrok:

a) w punkcie II (drugim) w ten sposób, że oddala powództwo w zakresie żądania ewentualnego o ustalenie nieistnienia hipoteki,

b) w punkcie III (trzecim) w ten sposób, że nie obciąża powodów obowiązkiem zwrotu kosztów procesu poniesionych przez pozwanego w pierwszej instancji,

3) oddala apelację w pozostałym zakresie,

4) nie obciąża powodów obowiązkiem zwrotu kosztów procesu poniesionych przez pozwanego w postępowaniu apelacyjnym.

SSA Marek Machnij SSA Małgorzata Zwierzyńska SSA Zbigniew Merchel

Sygn. akt: I ACa 726/15

UZASADNIENIE

Powodowie J. Ż. i W. Ż. (1) wnieśli o ustalenie nieważności hipoteki przymusowej zwykłej w kwocie 170.846,40 zł, wpisanej na rzecz pozwanego Skarbu Państwa – Naczelnika Pierwszego Urzędu Skarbowego w G. w księdze wieczystej (...), prowadzonej dla lokalu mieszkalnego nr (...) przy ul. (...) w G.. Powodowie twierdzili, że w latach 1993 – 2013 byli właścicielami w/w lokalu, który został sprzedany osobie trzeciej niewystępującej w procesie w toku prowadzonej przeciwko nim egzekucji sądowej, a wcześniej w księdze wieczystej prowadzonej dla tego lokalu w dniu 31 maja 2006 r. na wniosek pozwanego została wpisana powyższa hipoteka przymusowa w celu zabezpieczenia bliżej wymienionych zaległości podatkowych, chociaż wniosek o wpis hipoteki nie odpowiadał przepisom prawa, ponieważ nie zawierał skonkretyzowanego żądania wpisu hipoteki przymusowej, do wniosku nie został dołączony administracyjny tytuł wykonawczy wystawiony na zobowiązanego i jego małżonka, mimo że nieruchomości wchodziła w skład ich majątku wspólnego, wierzyciel nie wywiązał się z obowiązku wystawienia tytułu wykonawczego zgodnego z obowiązującymi przepisami, m. in. wszystkie tytuły wykonawcze były wystawione na powoda W. Ż. (1), a dane powódki zostały dopisane odrębnie przez inną osobę, a poza tym tytuły wykonawcze nie zawierały wymaganych załączników i określenia odsetek, wyliczenia kosztów egzekucji, zawyżono w nich koszty upomnienia, w związku z czym hipoteka nie mogła powstać z powodu braku wymaganych do tego podstaw i nie istnieje ona pomimo jej wpisu. Powodowie twierdzili ponadto, że mimo utraty własności powyższej nieruchomości mają interes prawny w ustaleniu nieważności hipoteki, ponieważ uwzględnienie powództwa wpłynie na treść planu podziału kwoty uzyskanej z egzekucji i na przedawnienie zobowiązań podatkowych zabezpieczonych sporną hipoteką.

W toku procesu powodowie zmodyfikowali powództwo przez zgłoszenie ewentualnego żądania ustalenia nieistnienia wyżej opisanej hipoteki przymusowej zwykłej.

Pozwany wniósł o oddalenie powództwa, kwestionując zarówno istnienie po stronie powodów interesu prawnego w żądaniu ustalenia nieważności lub nieistnienia spornej hipoteki, jak i zasadność ich zarzutów przeciwko prawidłowości tytułów wykonawczych będących podstawą wpisu tej hipoteki. Pozwany podnosił, że powodowie nie kwestionowali wpisu hipoteki ani jej skutków w postępowaniu podatkowym, egzekucyjnym i sądowym oraz nie skorzystali z możliwości wytoczenia powództwa na podstawie art. 10 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (t. jedn. Dz. U. 2013 r., poz. 707 z późn. zm., dalej powoływanej jako „u. o ks. wiecz. i hip.”). Ponadto kwestionował on argumentację powodów dotyczącą wadliwości przedmiotowych tytułów wykonawczych, dodając, że aktualnie (na dzień 19 stycznia 2015 r.) stan zaległości podatkowych powoda W. Ż. (1) wobec pozwanego wynosił 359.048,71 zł.

Sąd Okręgowy w Gdańsku wyrokiem z dnia 29 maja 2015 r. oddalił powództwo o stwierdzenie nieważności hipoteki, uwzględnił żądanie ustalenia nieistnienia hipoteki i zniósł koszty procesu między stronami.

W uzasadnieniu powyższego wyroku Sąd Okręgowy wskazał, że p owoodowie od 1993 r. na prawach małżeńskiej wspólności ustawowej byli właścicielami nieruchomości lokalowej nr 16, położonej w G. przy ul. (...), dla której Sąd Rejonowy Gdańsk – Północ w Gdańsku prowadzi księgę wieczystą (...).

Powód miał zaległości podatkowe z tytułu podatku od towarów i usług, które wynikały z prowadzonej przez niego działalności gospodarczej. W związku z tym Naczelnik Pierwszego Urzędu Skarbowego w G. kierował do niego upomnienia, wskazując na powstałe należności. Powód jednak nie uregulował tych należności, wobec czego Naczelnik w okresie od dnia 13 kwietnia 2001 r. do dnia 13 lutego 2006 r. wystawił bliżej wymienione przez Sąd Okręgowy tytuły wykonawcze. Były one sporządzone na formularzach stanowiących załącznik do rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 22 listopada 2001 r. w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz. U. Nr 137, poz. 1541 ze zm.).

Powyższe tytuły w części dotyczącej danych identyfikacyjnych i adresu zobowiązanego (część A) oraz danych dotyczących należności i odsetek (część B) wypełniono pismem maszynowym. W rubryce 9. wskazano, że zobowiązanym jest osoba fizyczna, natomiast w rubryce 10. i następnych podano dane osobowe oraz adres zamieszkania powoda. Ponadto w rubryce 10. dopisano pismem ręcznym imię i nazwisko powódki. Dopiski te były

parafowane przez główną księgową B. K., która umieściła przy nich swój podpis i pieczętę służbową. Tytuły te były sporządzone przez działającą z upoważnienia Naczelnika Pierwszego Urzędu Skarbowego w G. D. M. (Kierownika D. Rachunkowego), której podpis widniał w części D, stanowiącej wniosek wierzyciela o wszczęcie egzekucji. Dodatkowo były one parafowane przez Starszego Kontrolera Rozliczeń E. F.. Jako datę sporządzenia wniosku o wszczęcie egzekucji w rubryce 53. wskazano we wszystkich tytułach wykonawczych datę „28.03.2006 r.”

W tytułach wykonawczych wystawionych do dnia 21.05.2002 r. i w dniu 12.11. 2003 r. w rubryce 49. nie wskazano dat doręczenia upomnień dotyczących zaległości objętych tytułami wykonawczymi. Natomiast w tytule z dnia 14.11.2003 r. wskazano datę doręczenia upomnienia 6.11.2003 r., w tytule z dnia 24.02.2003 r. – 17.02.2003 r., w tytule z dnia 12.08.2003 r. – 4.08.2003r., w tytule z dnia 23.02.2004 r. – 13.02.2004 r., w tytule z dnia 17.11.2004 r. – 9.11.2004 r., w tytule z dnia 16.02.2005 r. – 8.02.2005 r.; w tytule z dnia 16.08.2005 r. – 8.08.2005 r., w tytule z dnia 10.11.2005 r. – 2.11.2005 r. i w tytule z dnia 13.02.2006 r. – 3.02.2006 r. W pozostałych tytułach daty doręczenia upomnienia były identyczne z datą ich wystawienia.

Na kartach nr 3, zawierających wyliczenie kosztów egzekucyjnych, w żadnym z tytułów nie wypełniono pozycji 79., w której należy wpisać numer tytułu wykonawczego ani pozycji 80., tj. daty tytułu wykonawczego. We wszystkich tytułach brakowało również daty sporządzenia zestawienia kosztów egzekucyjnych (niewypełniona pozycja 226) i podpisu osoby sporządzającej zestawienie (pozycja 227). Do żadnego z tytułów nie załączono części N, stanowiącej karty 5 – 6, która zawierała rubryki dotyczące danych identyfikacyjnych współmałżonka, nie było też adnotacji o ilości wypełnionych kart 5 – 6, która powinna znajdować w pozycji 8.

Powołując się na powyższe tytuły wykonawcze, Skarb Państwa – Naczelnik P.-wszego Urzędu Skarbowego w G. wnioskiem z dnia 31 marca 2006 r. (data wpływu 4 kwietnia 2006 r.) wystąpił o wpis w księdze wieczystej KW (...) prowadzonej dla w/w nieruchomości hipoteki przymusowej w kwocie 170.846,40 zł, wskazując, że wniosek obejmuje wierzytelność Skarbu Państwa i jest objęty tytułami wykonawczymi stanowiącymi załącznik do wniosku. Kwotę hipoteki wyliczono, wskazując, że wymienione tytuły wykonawcze opiewają na kwotę należności głównej – łącznie 117.928,50 zł, odsetki na dzień wystawienia wniosku – łącznie 44.632,75 zł, koszty egzekucyjne – łącznie 8.066,75 zł i koszty upomnienia – łącznie 218,40 zł.

W uwzględnieniu tego wniosku Sąd Rejonowy Gdańsk – Północ w Gdańsku w dniu 31 maja 2006 r. wpisał do księgi wieczystej (...) na rzecz Skarbu Państwa – Naczelnika I Urzędu Skarbowego w G. hipotekę przymusową zwykłą w kwocie 170.846,40 zł tytułem zaległości podatkowych, obejmujących kwotę główną w wysokości 117.928,50 zł, odsetki w wysokości 44.632,75 zł, koszty upomnienia w wysokości 218,40 zł i koszty egzekucyjne w wysokości 8.066,75 zł.

W stosunku do przedmiotowej nieruchomości było prowadzone postępowanie egzekucyjne, w toku którego Sąd Rejonowy Gdańsk – Południe w Gdańsku postanowieniem z dnia 23 września 2013 r. udzielił przyzbycia prawa odrębnej własności lokalu mieszkalnego, położonego w G. przy ul. (...), na rzecz A. W. za cenę 272.000 zł. Nabywca uiszczył w całości cenę nabycia, wobec czego postanowieniem z dnia 5 grudnia 2013 r. sąd przysądził na jego rzecz prawo odrębnej własności powyższego lokalu. W/w postanowienie uprawomocniło się z dniem 8 stycznia 2014 r. Obecnie postępowanie egzekucyjne znajduje się na etapie sporządzania planu podziału sumy uzyskanej z egzekucji z w/w nieruchomości, m. in. oddalone zostały wnioski dłużników o zawieszenie postępowania egzekucyjnego do czasu zakończenia postępowania w sprawie ustalenia nieważności hipoteki uwzględnionej w planie podziału sumy uzyskanej z egzekucji.

Powyższe okoliczności zostały ustalone na podstawie dowodów z dokumentów, złożonych przez strony oraz znajdujących się w aktach postępowania Sądu Rejonowego Gdańsk – Południe w Gdańsku sygn. akt XII 1 Co 3080/12 i aktach księgi wieczystej GD 1G/ (...), w szczególności tytułów wykonawczych, których ocena z punktu widzenia prawidłowości ich wystawienia była w sprawie kluczowa z uwagi na podstawę roszczeń powodów.

Podstawę prawną żądania powodów stanowił art. 189 k.p.c. Pozwany kwestionował istnienie interesu prawnego powodów w tej sprawie, wskazując m. in., że nigdy nie wystąpili oni z powództwem, jakie przysługiwało im na podstawie art. 10 u. o ks. wiecz. i hip. Powództwo takie może jednak wytoczyć tylko osoba uprawniona do złożenia

wniosku o dokonanie wpisu w księdze wieczystej, podczas gdy powodowie w toku egzekucji przed wystąpieniem z niniejszym powództwem utracili własność przedmiotowego lokalu na rzecz nabywcy, wobec czego w chwili obecnej nie mają już legitymacji do wystąpienia z takim żądaniem. Powództwo przewidziane w art. 189 k.p.c. stanowi więc dla nich jedyny środek prawny skutecznej ochrony ich interesu prawnego sprecyzowanego w pozwie. Nie ma znaczenia okoliczność, że nie skorzystali oni z tej drogi wówczas, gdy legitymacja do wystąpienia z powództwem na podstawie art. 10 u. o ks. wiecz. i hip. jeszcze im przysługiwała. Interes prawny jest bowiem oceniany według stanu faktycznego i prawnego z dnia wydawania wyroku.

Podobnie oceniony został zarzut pozwanego, że powodowie nie skorzystali ze środków zaskarżenia w toku postępowania podatkowego lub egzekucyjnego, tym bardziej, że obecnie nie jest prowadzona przeciwko nim egzekucja administracyjna. Priorytetowe znaczenie ma bowiem kwestia zgodności księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, która obecnie może być oceniona jedynie w drodze powództwa o ustalenie.

Powództwo przewidziane w art. 189 k.p.c. ma znaczenie uniwersalne i odnosić się może także do hipoteki. Powodowie słusznie upatrywali swojego interesu prawnego w żądaniu ustalenia z uwagi na prejudycjalny charakter wydanego w tej sprawie rozstrzygnięcia wobec treści planu podziału kwoty uzyskanej z egzekucji nieruchomości stanowiącej uprzednio ich własność. Z uwagi na treść art. 1028 § 2 zd. 2 k.p.c. sąd egzekucyjny w postępowaniu, toczącym się na skutek wniesienia zarzutów do planu, nie rozpoznaje bowiem sporu co do istnienia prawa objętego planem podziału. Nie może więc samodzielnie ocenić zasadności zarzutów powodów zgłoszonych w toku tamtego postępowania do zatwierdzonego (nieprawomocnie) w dniu 26 listopada 2014 r. planu podziału, tj. nie może ustalić nieważności lub nieistnienia hipoteki przymusowej.

Ponadto powodowie mają interes prawny w wytoczeniu powództwa w kontekście ewentualnego przedawnienia zobowiązań podatkowych. Z art. 70 § 8 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa, w brzmieniu obowiązującym od dnia 1 stycznia 2003 r., wynika, że nie ulegają przedawnieniu zobowiązania podatkowe zabezpieczone hipoteką lub zastawem skarbowym, jednakże po upływie terminu przedawnienia zobowiązania te mogą być egzekwowane tylko z przedmiotu hipoteki lub zastawu. W wypadku ustalenia nieważności lub nieistnienia hipoteki przymusowej zobowiązania podatkowe objęte tytułami wykonawczymi, które były podstawą wpisu kwestionowanej hipoteki, ulegałyby więc przedawnieniu na mocy art. 70 § 1 Ordynacji podatkowej.

Powodowie wystąpili z żądaniem ustalenia nieważności, ewentualnie nieistnienia hipoteki przymusowej, podważając podstawę wpisu tej hipoteki do księgi wieczystej z uwagi na to, że wystawione przez organ podatkowy tytuły wykonawcze, w oparciu o które dokonano wpisu, nie zostały sporządzone prawidłowo. W związku z tym należało zbadać, czy te tytuły zostały prawidłowo wystawione, ponieważ tylko w takim przypadku mogłyby stanowić podstawę wszczęcia egzekucji administracyjnej.

Prawidłowo wystawiony tytuł wykonawczy powinien być sporządzony według ustalonych wzorów i zawierać dane, o których mowa w art. 27 ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (t. jedn. Dz. U. z 2015 r., poz. 1015 ze zm., określanej dalej w skrócie jako „ustawa egzekucyjna”). Brak wypełnienia właściwej pozycji lub zakreszenia jej stosownego kwadratu oznacza, że tytuł nie spełnia wymogów określonych w art. 27 ustawy egzekucyjnej. W orzecznictwie sądów administracyjnych wskazuje się, że tytuł wykonawczy jest dokumentem urzędowym, który musi spełniać rygorystycznie określone wymogi treściowe, ponieważ warunkuje wszczęcie egzekucji, wobec czego jego wadliwość pozbawia go skutków prawnych.

Sąd Okręgowy uznał, że w niniejszej sprawie miał kompetencję do zbadania prawidłowości wydania kwestionowanych przez powodów tytułów wykonawczych. Jego zdaniem, pozwany niezasadnie powoływał się na niedopuszczalność drogi sądowej i niemożność weryfikacji tytułów wykonawczych w toku procesu cywilnego. Powyższe tytuły stanowiły bowiem podstawę prawną do dokonania wpisu hipoteki przymusowej, a istotą obecnego postępowania było ustalenie ważności ewentualnie istnienia hipoteki, czyli stosunku cywilnego. Takiego celu nie można osiągnąć w postępowaniu podatkowym lub egzekucyjnym.

Z orzecnictwa Sądu Najwyższego wynika, że w toku orzekania o zgodności treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym administracyjny tytuł wykonawczy może podlegać ocenie w postępowaniu sądowym jako podstawa wpisu hipoteki. Także w postępowaniu wieczysto – księgowym sąd odmawia dokonania wpisu do księgi wieczystej w razie stwierdzenia bezwzględnej nieważności decyzji. Z ogólnej zasady związania sądu ostateczną decyzją administracyjną wyłączone jest więc badanie w postępowaniu wieczystoksięgowym decyzji bezwzględnie nieważnych.

Powyższy pogląd należy zastosować także w tej sprawie, przy czym prawidłowość tytułów wykonawczych podlegała badaniu wyłącznie pod kątem spełnienia wymogów z art. 27 i art. 27c ustawy egzekucyjnej, natomiast poza zakresem oceny pozostawała prawidłowość prowadzenia postępowania administracyjnego i merytoryczna treść decyzji.

W rezultacie Sąd Okręgowy doszedł do wniosku, że powodowie zasadnie twierdzili, że wystawione przez pozwanego tytuły wykonawcze, będące podstawą wpisu hipoteki, nie zostały sporządzone prawidłowo. Wymogi, jakim powinien odpowiadać prawidłowo wystawiony tytuł wykonawczy, określone zostały w art. 27 ustawy egzekucyjnej. Sąd Okręgowy przedstawił, jakie było brzmienie w/w przepisu przed nowelizacją dokonaną ustawą z dnia 6 września 2001 r. o zmianie ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 125, poz. 1368) oraz po dniu 30 listopada 2001 r. Następnie Sąd ten wskazał, że w wyniku powyższej nowelizacji dodano art. 27c, zgodnie z którym jeżeli egzekucja ma być prowadzona zarówno z majątku wspólnego zobowiązanego i jego małżonka, jak i z ich majątków osobistych, tytuł wykonawczy wystawia się na oboje małżonków. Przepis ten dotyczy sytuacji, w której zobowiązanym w decyzji podatkowej jest jeden z małżonków, ale egzekwowanie należności odbyć się ma z majątku wspólnego. W konsekwencji nie można podzielić stanowiska pozwanego, że wystarczającą podstawą dla prowadzenia egzekucji z majątku wspólnego małżonków jest tytuł wydany wyłącznie w oparciu o art. 26 i art. 29 Ordynacji podatkowej przeciwko samemu zobowiązanemu.

Ponadto w orzecnictwie ugruntowany jest pogląd, że wpis hipoteki przymusowej (art. 109 u. o ks. wiecz. i hip.) na nieruchomości stanowiącej współwłasność łączną małżonków może nastąpić wówczas, gdy administracyjny tytuł wykonawczy obejmuje oboje małżonków. Tymczasem w kwestionowanych tytułach wykonawczych pod pozycją 9 zaznaczony został kwadrat nr 2 „inna osoba fizyczna”, a nie kwadrat nr 1 „małżeństwo”, który zakreśla się w razie wystawienia tytułu wykonawczego na wspólne zobowiązanie małżonków. Poza tym w pozycji 10 w każdym z tytułów jako dłużnik wpisany został W. Ż. (1) i w tej samej rubryce dodatkowo dopisana została pismem ręcznym J. Ż., co zostało potwierdzone podpisem głównej księgowej B. K.. Wprawdzie dopuszczalne było wypełnienie formularza tytułu wykonawczego częściowo pismem maszynowym, a częściowo pismem ręcznym, ale pod pozycją 10 w tytule wykonawczym należy wpisać dane tylko jednego współmałżonka, natomiast dane drugiego małżonka powinny być wpisane na kartach nr 5 – 6 wzoru tytułu wykonawczego. W wypadku spornych decyzji w/w karty w ogóle nie zostały dołączone. Wszelkie dane podane w tytułach dotyczyły więc wyłącznie W. Ż.. Nie wiadomo też, kiedy doszło do dopisania powódki do tytułu wykonawczego i czy osoba dokonująca dopisku była uprawniona do wystawiania tytułu w imieniu wierzyciela. Jeżeli do dopisania powódki doszło po złożeniu na tytule podpisu przez wierzyciela i skierowaniu tytułu do egzekucji, nie można uznać, że został on wystawiony przeciwko obojgu małżonkom. W konsekwencji nie mogą funkcjonować w obrocie prawnym tytuły wykonawcze wystawione w taki sposób.

Ponadto część tytułów wykonawczych opatrzona została datą wcześniejszą niż data wejścia w życie przepisu art. 27c ustawy egzekucyjnej. W poprzednim brzmieniu tej ustawy zgodnie z art. 70 § 1 ustawy egzekucyjnej możliwe było wystąpienie przez wierzyciela do komornika sądowego o przeprowadzenie egzekucji w trybie sądowym z nieruchomości zobowiązanego. Jeśli jednak podstawą egzekucji był tytuł wykonawczy wystawiony przez wierzyciela, wówczas musiał być on na jego wniosek zaopatrzony w sądową klauzulę wykonalności. Przyjmowano wówczas, że tytuł wykonawczy (również administracyjny) przeciwko zobowiązanemu pozostającemu w związku małżeńskim nie uprawniał do prowadzenia egzekucji sądowej z nieruchomości objętych wspólnością ustawową bez nadania mu klauzuli wykonalności także przeciwko małżonkowi zobowiązanego i że administracyjny tytuł wykonawczy dla potrzeb wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot ustawowej wspólności majątkowej zobowiązanego i jego małżonka powinien być zaopatrzony w klauzulę wykonalności przeciwko temu małżonkowi.

Skoro więc dopiero w art. 27c ustawy egzekucyjnej wprowadzono regułę, zgodnie z którą jeżeli egzekucja administracyjna ma być prowadzona zarówno z majątku wspólnego zobowiązanego i jego małżonka, jak i majątków osobistych, administracyjny tytuł wykonawczy wystawia się na oboje małżonków, to tytuły wystawione przed dniem 30 listopada 2001 r. na oboje powodów, zostały według obowiązujących wtedy przepisów wystawione nieprawidłowo. Powinny bowiem opiewać wyłącznie na powoda, natomiast przeciwko powodce powinna zostać nadana sądowa klauzula wykonalności. Dopiero z datą wprowadzenia przepisu art. 27 c ustawy egzekucyjnej możliwe stało się wystawianie tytułów na oboje małżonków.

Biorąc pod uwagę daty wystawienia niektórych tytułów, wątpliwości budzi również zastosowany wzór tytułu wykonawczego. Tytuł wykonawczy powinny być wystawiony zgodnie z obowiązującym w chwili ich wydania wzorem. W wypadku większości tytułów wykonawczych, na podstawie których została wpisana hipoteka, wzór ten wynikał z załącznika do rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 22 listopada 2001 r. w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz. U. Nr 137, poz. 1541 ze zm.). Obowiązywało ono dopiero od dnia 30 listopada 2001 r., tymczasem wszystkie tytuły wykonawcze przeciwko powodom, również pochodzące sprzed tej daty, sporządzone zostały na tym samym wzorze stanowiącym właśnie załącznik do w/w rozporządzenia.

Sąd Okręgowy zwrócił uwagę również na fakt, że nie zostały prawidłowo wypełnione także inne rubryki przewidziane we wzorze (na kartach nr 3, zawierających wyliczenie kosztów egzekucyjnych, nie wypełniono pozycji 79, w której wpisać należy numer tytułu wykonawczego ani też pozycji 80, tj. daty tytułu wykonawczego). W tytułach brak jest również daty sporządzenia zestawienia kosztów egzekucyjnych (niewypełniona pozycja 226) i podpisu osoby sporządzającej zestawienie (pozycja 227). Dodatkowo w niektórych tytułach w ogóle nie wskazano daty doręczenia upomnienia, a w części z nich data ta jest tożsama z datą wystawienia tytułu wykonawczego.

Biorąc pod uwagę powyższe nieprawidłowości w tytułach wykonawczych, Sąd Okręgowy ocenił, że nie mogły one stanowić podstawy do skutecznego wpisania hipoteki przymusowej. Sąd ten podkreślił, że tytuł wykonawczy jest dokumentem urzędowym, który musi rygorystycznie spełniać określone wymogi treściowe, a obowiązujące przepisy nie dają podstaw do oceny istotności stwierdzonych braków tytułu wykonawczego oraz możliwości ich sanowania lub uznania za mniej istotne, natomiast wadliwość tytułu wykonawczego pozbawia go skutków prawnych.

Sąd pierwszej instancji uznał następnie, że nie było podstaw do uwzględnienia żądania stwierdzenia nieważności hipoteki przymusowej zwyklej wpisanej na rzecz pozwanego w księdze wieczystej prowadzonej dla nieruchomości stanowiącej poprzednio własność powodów, ponieważ nie wynikała ona z czynności prawnej. Podstawą jej wpisu były administracyjne tytuły wykonawcze, których wadliwość powodowała, że nie mogły one wywrzeć skutków prawnych, a wpisana na ich podstawie hipoteka nie powstała. W konsekwencji możliwe było jedynie stwierdzenie nieistnienia kwestionowanego prawa.

Jako podstawa prawna wyroku wskazane zostały przepisy art. 189 k.p.c. i art. 1028 § 2 k.p.c. w zw. z art. 27 i 27c ustawy egzekucyjnej, a rozstrzygnięcia o kosztach procesu – art. 100 k.p.c.

Powyższy wyrok został zaskarżony apelacją przez pozwanego w części uwzględniającej powództwo i orzekającej o kosztach procesu. Podstawę apelacji stanowiły zarzuty naruszenia:

1) art. 189 k.p.c. przez uznanie, że powodowie mają interes prawny w ustaleniu nieistnienia hipoteki, mimo że wygasła ona z mocy prawa przez wniesieniem pozwu, a powodowie wywodzą interes prawny ze stosunku prawa podatkowego, który nie może podlegać ocenie sądów powszechnych,

2) art. 244 k.p.c. w zw. z art. 252 k.p.c. przez prowadzenie ustaleń w zakresie prawidłowości formalnej dokumentów urzędowych mimo niepodważenia ich prawdziwości i wbrew ograniczonej możliwości kwestionowania treści dokumentów urzędowych w postępowaniu przed sądami powszechnymi,

3) art. 109 ust. 1 u. o ks. wiecz. i hip. w zw. z art. 34 § 1, art. 34 § 3 pkt 2 w zw. z art. 35 § 2 pkt 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa (t. jedn. Dz. U. z 2012 r., poz. 749 ze zm., w skrócie: „Ordynacja podatkowa”) oraz art. 26 § 1 i 4, art. 27 § 1 i art. 27c ustawy egzekucyjnej przez ich błędną wykładnię, polegającą na przyjęciu, że wystawienie tytułu wykonawczego na zobowiązanego i jego małżonka wymaga wskazania, że małżonek również jest zobowiązanym oraz dołączenia kart 5 – 6 do tytułu wykonawczego i odznaczenia pozycji 9 pkt 1 w tytule wykonawczym.

Pozwany wniósł o zmianę wyroku w zaskarżonej części przez oddalenie powództwa w tym zakresie i zasądzenie od powodów na jego rzecz (tj. Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa) kosztów procesu za obie instancje według norm przepisanych, ewentualnie o uchylenie wyroku w zaskarżonej części oraz przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania apelacyjnego.

Powodowie wnieśli o oddalenie apelacji i zasądzenie od pozwanego na ich rzecz zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego według norm przepisanych.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja zasługuje na uwzględnienie w przeważającym zakresie, a mianowicie co do rozstrzygnięcia co do istoty.

Podstawę oceny zasadności apelacji stanowił materiał dowodowy zebrany w toku postępowania przed Sądem pierwszej instancji, ponieważ w apelacji nie zostały podniesione zarzuty dotyczące prawidłowości przeprowadzenia przez ten Sąd postępowania dowodowego. Nie zostały także zgłoszone, z zastrzeżeniem art. 381 k.p.c., nowe okoliczności faktyczne lub dowody wymagające uzupełnienia postępowania dowodowego na obecnym etapie rozpoznania sprawy. Nie zostały ponadto zgłoszone zarzuty odnoszące się do oceny prawidłowości oceny powyższego materiału dowodowego przez Sąd pierwszej instancji i przyjętych na ich podstawie ustaleń faktycznych. Zarzuty apelacyjne pozwanego sprowadzają się bowiem w gruncie rzeczy jedynie do kwestii materialnoprawnych. W związku z tym Sąd Apelacyjny, kierując się dodatkowo dokonaną przez siebie samodzielnie zgodnie z art. 382 k.p.c. analizą całości zebranego w sprawie materiału dowodowego, doszedł do przekonania, że może aprobować i przyjąć za własne ustalenia faktyczne, stanowiące podstawę zaskarżonego wyroku, ponieważ są one zgodne z treścią zebranego materiału dowodowego, a jego ocena także nie budzi istotnych wątpliwości. Decydujące znaczenie dla rozstrzygnięcia ma natomiast odmienna ocena prawna zasadności żądania przez Sąd Apelacyjny, zwłaszcza z uwzględnieniem zarzutów apelacyjnych sformułowanych przez pozwanego.

W pierwszej kolejności nie można odmówić zasadności zarzutowi naruszenia art. 189 k.p.c. wskutek wadliwego uznania przez Sąd Okręgowy, że powodom przysługuje interes prawny w rozumieniu tego przepisu do żądania ustalenia nieistnienia hipoteki przymusowej, która na innej podstawie prawnej wygasła z mocy prawa przed wystąpieniem przez nich z żądaniem w niniejszej sprawie. Wprawdzie z art. 189 k.p.c. wynika, że można żądać – w razie istnienia interesu prawnego – ustalenia zarówno istnienia, jak i nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, a zatem można domagać się wydania rozstrzygnięcia ustalającego o charakterze pozytywnym lub negatywnym, ale wziąć trzeba, że interes prawny, jako przesłanka wystąpienia z takim żądaniem, musi wynikać z konkretnego stosunku prawnego, w ramach którego konieczne jest udzielenie ochrony prawnej, polegającej na usunięciu wątpliwości co do istnienia lub nieistnienia tego stosunku lub wynikającego z niego prawa. Inaczej mówiąc, interes prawny, stanowiący przesłankę wystąpienia z powództwem o ustalenie, musi wiązać się z istniejącym między stronami zarówno w chwili wystąpienia z powództwem, jak i w chwili orzekania sporem co do istnienia lub nieistnienia konkretnego stosunku prawnego lub prawa. Rozstrzygnięcie takie nie może zmierzać do wyjaśnienia wątpliwości, które nie są już aktualne w chwili orzekania, czyli odnosić się do istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, które miało miejsce w przeszłości.

W tym kontekście wziąć trzeba pod uwagę, że kwestionowana przez powodów hipoteka – niezależnie od zgłaszanej przez nich obecnie podstawy swoich żądań – niewątpliwie wygasłaby z mocy prawa na mocy art. 1000 § 1 k.p.c. najpóźniej z chwilą uprawomocnienia się postanowienia o przysądzeniu własności należącej uprzednio do powodów nieruchomości lokalowej na rzecz jej nabywcy w toczącym się przeciwko nim postępowaniu egzekucyjnym. W toku

postępowania taka okoliczność i wynikająca z tego konkluzja nie były zresztą kwestionowane, lecz wprost przeciwnie przyjmowano je za podstawę stwierdzenia, że powodowie mają interes prawny w dalszym dochodzeniu żądania ustalenia nieistnienia hipoteki z uwagi na skutki wynikające z art. 1028 § 2 zd. 2 k.p.c. i art. 70 § 1 i 8 Ordynacji podatkowej.

W związku z tym wskazać należy, że Sąd pierwszej instancji nie zauważył, że w istocie powodom nie chodziło ustalenie nieistnienia przedmiotowej hipoteki, lecz o osiągnięcie zupełnie innych skutków prawnych. Oznacza to, że wbrew w/w Sądowi podstawy ich żądania wcale nie stanowiła kwestia, czy między stronami istnieje lub nie istnieje stosunek cywilnoprawny w postaci hipoteki przymusowej wynikającej ze spornych tytułów wykonawczych, lecz to czy pozwany może uczestniczyć w podziale sumy uzyskanej z egzekucji z ich nieruchomości jako wierzyciel hipoteczny oraz czy jako uprawniony z hipoteki może korzystać z przedawnienia zobowiązań stwierdzonych tymi tytułami na podstawie art. 70 § 8 Ordynacji podatkowej.

Nie można więc odeprzeć zarzutów pozwanego i przytoczonej na ich poparcie argumentacji, że w istocie powodowie kwestionują istnienie obowiązku wynikającego z przepisów prawa podatkowego, który przesłankowo stanowił podstawę wpisania powyższej hipoteki. Podkreślić można, że powodowie nie powoływali się na żadne okoliczności, które nie byłyby związane z prawidłowością tytułów wykonawczych, stanowiących podstawę wpisania tej hipoteki. Oczywiście jest wprawdzie, że powyższe tytuły wykonawcze stanowiły podstawę powstania hipoteki jako prawa o charakterze cywilnym, a zatem w tym sensie były one źródłem powstania tego prawa, czyli stanowiły element zdarzenia prawnego, prowadzącego do powstania tego prawa. Nie oznacza to jednak dopuszczalności badania przez sąd powszechny prawidłowości czynności z zakresu prawa administracyjnego (podatkowego), stanowiącej źródło powstania stosunku cywilnoprawnego, przez dokonywanie oceny jej zgodności z przepisami prawa administracyjnego.

Nie można więc po pierwsze zgodzić się z Sądem Okręgowym, że powodowie mogą wywodzić swój interes prawny z innych okoliczności niezwiązanych bezpośrednio ze sporem co do istnienia lub nieistnienia przedmiotowej hipoteki, lecz wynikających z okoliczności wynikających z innej podstawy prawnej, dla której istnienie lub nieistnienie hipoteki, i to w przeszłości, stanowić może jedynie przesłankę. Odnosi się to zwłaszcza do zagadnień regulowanych przez przepisy prawa administracyjnego, w tym prawa podatkowego i egzekucji administracyjnej. Po wtóre, nie można uznać za dopuszczalne, aby sąd powszechny formalnie na potrzeby oceny istnienia lub nieistnienia hipoteki faktycznie rozstrzygał o prawidłowości administracyjnych tytułów wykonawczych.

Podstawy takiej oceny nie można w szczególności dopatrzeć się w eksponowanej przez Sąd pierwszej instancji kwestii rzekomego ograniczenia tej oceny jedynie do analizy, czy przedłożone przez pozwanego administracyjne tytuły wykonawcze mogą zostać uznane za dokumenty urzędowe. W tym zakresie odróżnić trzeba formalną stronę dokumentu urzędowego od jego merytorycznej treści. Zresztą podobnie widział to zagadnienie również Sąd Okręgowy, ale zdaniem Sądu Apelacyjnego w rzeczywistości wyszedł poza granice takiej oceny, ponieważ nie ograniczył się do analizy, czy wpis kwestionowanej hipoteki został dokonany na podstawie dokumentów urzędowych w postaci administracyjnych tytułów wykonawczych, lecz dokonał oceny treści tych tytułów, dochodząc do wniosku, że z uwagi na stwierdzone uchybienia, wynikające – co należy wyraźnie podkreślić – wyłącznie z niezgodności tych tytułów z przepisami prawa administracyjnego, niejako wbrew ich nazwie nie można uznać za dokumenty urzędowe. Wbrew stanowisku tego Sądu nie była to więc jedynie formalna kontrola prawidłowości tytułów wykonawczych jako dokumentów urzędowych, lecz ich merytoryczna kontrola, która została dokonana na podstawie przepisów prawa administracyjnego, mimo że rozstrzyganie kwestii administracyjno – prawnych nie mieściło się w kognicji sądu powszechnego. Przemawia to za stwierdzeniem zasadności zarzutu naruszenia art. 244 k.p.c. w zw. z art. 252 k.p.c. przez niedopuszczalną i zbyt daleko idącą kontrolę prawidłowości tytułów wykonawczych, stanowiących podstawę powstania spornej hipoteki, ponieważ dokonana przez Sąd Okręgowy ocena wkroczyła w sferę zastrzeżoną dla organów administracyjnych i ewentualnie sądów administracyjnych.

Dodatkowo wskazać należy, że stanowisko Sądu pierwszej instancji nie uwzględniało zagadnień procesowych, wiążących się zarówno z treścią administracyjnych tytułów wykonawczych, jak i z podstawą powstania przedmiotowej hipoteki.

Jeśli chodzi o powyższe tytuły wykonawcze, zauważyć należy, że niewątpliwie były one administracyjnymi czynnościami procesowymi i jako takie mogły podlegać kontroli w trybie procesowym także pod kątem istnienia i skutków tych uchybień, na które powołują się powodowie w niniejszej sprawie lub które zostały samodzielnie dostrzeżone przez Sąd Okręgowy. Nie można przyjmować, że niekwestionowane uprzednie i niezaskarżone przez powodów we właściwym, tj. administracyjnym, trybie czynności organów administracyjnych, mogą zostać zakwestionowane jedynie na użytek postępowania cywilnego toczącego się przed sądem powszechnym. Akceptacja takiego poglądu prowadziłaby do dualizmu polegającego na tym, że na potrzeby postępowania podatkowego i egzekucyjne powyższe tytuły wykonawcze – z uwagi na ich niezaskarżenie przez powodów – zachowują moc prawną, a na potrzeby postępowania cywilnego traktowane są przez sąd powszechny za pozbawione jakiegokolwiek skuteczności i mocy prawnej, i to wyłącznie z uwagi na uchybienia mające wynikać z naruszenia przepisów administracyjno – prawnych. Podkreślić należy, że sąd powszechny nie jest uprawniony do oceny, czy przy wystawieniu tytułów wykonawczych doszło do naruszenia przepisów o charakterze administracyjnym. Zauważyć przy tym można, wbrew odmiennemu stanowisku Sądu Okręgowego, że nie można wykluczyć, iż w razie ewentualnej kontroli tych tytułów po ich zaskarżeniu przez powodów do postępowaniu administracyjnym uprawnione organy odwoławcze uznałyby, że wszystkie lub co najmniej niektóre z dostrzeżonych przez Sąd pierwszej instancji uchybień formalnych nie doprowadziły do utraty przez te tytuły mocy prawnej.

W konsekwencji Sąd Okręgowy niezasadnie uznał, że nie żadnego znaczenia podnoszona przez pozwanego okoliczność, że powodowie nie skorzystali ze środków zaskarżenia w toku postępowania podatkowego lub egzekucyjnego. Nie było wystarczające stwierdzenie przez w/w Sąd, że w sprawie nie chodzi o zbadanie prawidłowości tych tytułów wykonawczych, lecz o ocenę zgodności treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, skoro jednocześnie Sąd ten sam uznał, że tej oceny należy dokonać w oparciu o analizę, czy sporne tytuły wykonawcze mogą zostać uznane za prawidłową podstawę dokonania wpisu przedmiotowej hipoteki, w związku z czym w rzeczywistości ostatecznie jednak dokonał takiej oceny prawidłowości tytułów wykonawczych, która wykroczyła poza ich stronę formalną i objęła merytoryczną prawidłowość ich sporządzenia zgodnie z obowiązującymi w chwili ich wystawiania przepisami prawa administracyjnego.

Odnosząc się natomiast bezpośrednio do powstania przedmiotowej hipoteki, zauważyć należy, że nie stanowiły jej jedynie powyższe tytuły wykonawcze, lecz przede wszystkim wynikała ona z orzeczenia sądu w postaci wpisu. Hipoteka przymusowa powstała bowiem dopiero po dokonaniu jej wpisu, a nie na mocy samych tytułów wykonawczych. W związku z tym zauważyć należy, że wpis hipoteki, jako orzeczenie, był konsekwencją uprzedniej oceny dopuszczalności jej powstania na podstawie przedłożonych tytułów wykonawczych, a tym samym wynikał także z kontroli prawidłowości tych tytułów jako podstawy wpisania hipoteki. W sprawie nie chodziło więc jedynie o ustalenie ważności lub istnienia hipoteki przymusowej, ale o ocenę prawidłowości wpisu hipoteki. Nie mogło to nastąpić bez jednoczesnego podważenia prawidłowości wpisu jako orzeczenia sądowego.

Inaczej rzecz ujmując, zdarzeniem prawnym, stanowiącym podstawę powstania hipoteki przymusowej, było orzeczenie sądowe (wpis), którego przesłanką z kolei były przedmiotowe tytuły wykonawcze. Zakwestionowanie tych tytułów nie jest równoznaczne z zakwestionowaniem prawidłowości wpisu. Nie można zatem zgodzić się z Sądem pierwszej instancji, który w ślad za powodami uznał, że w sprawie nie ma żadnego znaczenia okoliczność, że powodowie w ogóle nie kwestionowali i nie skarżyli w odpowiednim czasie i trybie prawidłowości wpisu hipoteki z powołaniem się na takie zarzuty, dotyczące formalnej wadliwości tytułów wykonawczych, stanowiących podstawę jej wpisania, na które wskazują w obecnym procesie. Akceptacja takiego stanowiska oznaczałaby bowiem w istocie, że powodowie mogliby całkowicie dowolnie decydować, czy zaskarżyć wpis z powołaniem się na takie zarzuty, czy niezależnie od uprawomocnienia się wpisu hipoteki powoływać się na te zarzuty jako podstawę twierdzenia, że mimo jej wpisania w rzeczywistości w ogóle (ab initio) nigdy ona nie powstała. Do tego bowiem sprowadza się ich żądanie, aby w obecnym procesie – bez względu na niekwestionowanie przez nich we właściwym trybie administracyjnym prawidłowości wystawienia przedmiotowych tytułów wykonawczych i bez względu na niezaskarżenie przez nich wpisu hipoteki przymusowej dokonanej na podstawie tych tytułów – ustalić, że sporna hipoteka od samego początku nie istniała. Tymczasem do tego sprowadziło się stanowisko Sądu Okręgowego, który samodzielnie i w

oderwaniu od powyższych okoliczności stwierdził, że z uwagi na dostrzeżone przez niego nieprawidłowości w tytułach wykonawczych, w ogóle nie mogły one stanowić podstawy do skutecznego wpisania hipoteki przymusowej, pomijając zwłaszcza, że do jej wpisania jednak niewątpliwie doszło, a powodowie wówczas tego zupełnie nie kwestionowali.

Na uwzględnienie zasługiwały więc także zarzuty naruszenia wymienionych w ostatnim zarzucie apelacyjnym przepisów. Odnosi się to zwłaszcza do stwierdzenia, że Sąd Okręgowy w niedopuszczalny na tym etapie w postępowaniu cywilnym dokonał zbyt daleko idącej kontroli przedmiotowych tytułów wykonawczych, która powinna być dokonana przede wszystkim w postępowaniu administracyjnym, a w zakresie ich oceny jako podstawy wydania orzeczenia o wpisaniu hipoteki – w toku postępowania o jej wpisanie. Z tego ostatniego punktu widzenia dodać można, że wskazywana przez Sąd Okręgowy z powołaniem się na orzecznictwo Sądu Najwyższego dopuszczalność kontroli administracyjnych tytułów wykonawczych, mających stanowić podstawę wpisu hipoteki przymusowej, mogła nastąpić na etapie rozpoznawania wniosku o jej wpisanie, a ocena sądu w tym przedmiocie mogła być ewentualnie kwestionowana przez powodów w ramach zaskarżenia wpisu. Skoro jednak hipoteka została prawomocnie wpisana, to skutkiem wpisu było powstanie tej hipoteki, wobec czego bez podważenia tego wpisu nie można mówić, że wpisana hipoteka przymusowa w rzeczywistości w ogóle nie powstała i nie istnieje (w tej sprawie ściślej mówiąc: nie istniała przed wydaniem postanowienia o przysądzeniu własności przedmiotowej nieruchomości na rzecz nabywcy).

Mając powyższe na uwadze, Sąd Apelacyjny uznał, że apelacja zasługuje na uwzględnienie, w związku z czym na mocy art. 386 § 1 k.p.c. dokonał odpowiedniej zmiany zaskarżonego wyroku. Uwzględniając jednak okoliczności konkretnej sprawy, zwłaszcza charakter żądania i sytuację majątkową powodów, Sąd Apelacyjny uznał, że można przyjąć, że w sprawie zachodzi szczególnie uzasadniony wypadek, dający podstawy do zastosowania art. 102 k.p.c. W związku z tym dalej idąca apelacja, dotycząca rozstrzygnięcia o kosztach procesu za pierwszą instancję, została oddalona na mocy art. 385 k.p.c. Jednocześnie z tych samych przyczyn także o kosztach postępowania apelacyjnego orzeczono na podstawie art. 102 k.p.c.

Ponadto na mocy art. 350 § 1 i 3 k.p.c. dokonano z urzędu sprostowania dostrzeżonych niedokładności w sentencji zaskarżonego wyroku.

SSA Marek Machnij SSA Małgorzata Zwierzyńska SSA Zbigniew Merchel